

DOI

UDK 272/273(497.5):316.77

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

Primljeno: 2. 2. 2024.

Ivan Balabanić**Institut za migracije i narodnosti**ivan.balabanic@imin.hr

Crkva u Hrvata u komunikacijskim promjenama od svršetka Drugog vatikanskog koncila do danas

Sažetak

Šezdeset godina nakon završetka Drugoga vatikanskog koncila Katolička Crkva se i dalje suočava s izazovima i prilagodbama u odnosu prema svijetu. Ovaj koncil (1962.-1965.) bio je povijesna prekretnica, donoseći promjene unutar same Crkve i u njezinu pristupu svijetu, uključujući globalne procese sekularizacije i modernizacije. Promjene su bile vidljive u temama kao što su liturgijska prilagodba, otvorenost dijalogu s različitim društvenim sferama te novo promišljanje o ulozi Crkve u modernom društvu.

Nakon završetka koncila, Katolička Crkva u Hrvatskoj, slično kao i u ostatku svijeta, doživjela je unutarnje strukturne promjene, ali i prilagodbu pastoralnih pristupa. Uvedena su nova sredstva komunikacije koja su postala značajna za širenje evanđeoske poruke i jačanje katoličkog identiteta. U ovom se razdoblju osobito ističe pokretanje vjerskog tiska, kao i povećana prisutnost Crkve u medijima, koja je omogućila lakšu dostupnost informacija i vjerskog obrazovanja širem krugu vjernika.

Sekularizacija, kao proces odvajanja političke i javne sfere od religijskih institucija, bila je važan izazov za Crkvu. Ovaj fenomen često se doživljava kao prijetnja, ali u koncilskim dokumentima i suvremenim tumačenjima sekularizacija je prepoznata i kao prilika da Crkva redefiniira svoju ulogu. Koncil je jasno naglasio da Crkva nije protiv svijeta, već je u službi svijeta i ljudskog spasenja, što se odražava u pastoralnoj orijentaciji koja uključuje veću otvorenost i dijalog.

U Hrvatskoj, nakon koncila, uloga Crkve u društvenom životu pokazuje jasnu dinamiku, osobito kroz liturgijske reforme čime se omogućuje aktivnije sudjelovanje vjernika. Ipak, promjene nisu prošle bez unutarnjih podjela, koje su posebno izražene između tradicionalističkih i progresivnih struja unutar klera i laika. Ove tenzije često proizlaze iz različitih pogleda na sekularizaciju, liturgijske reforme i prilagodbu crkvenih učenja suvremenim potrebama vjernika.

Kroz proučavanje pastoralne teologije i prakse nakon Koncila očito je da Crkva u Hrvata zadržava važno mjesto u društvenom i kulturnom životu Hrvatske. Kroz nove oblike komunikacije i pastoralne prilagodbe, Crkva nastoji odgovoriti na suvremene izazove, uključujući i pitanje vlastitog identiteta u sve sekularnijem društvu.

Ključne riječi: Drugi vatikanski koncil; sekularizacija; komunikacija; dijalog; liturgijske reforme

Abstract

Sixty years after the conclusion of the Second Vatican Council, the Catholic Church continues to face challenges and adaptations in its relationship with the world. This council (1962–1965) marked a historic turning point, initiating changes within the Church itself and in its approach to the world, especially in light of global processes of secularization and modernization. These transformations were evident in themes such as liturgical adaptation, openness to dialogue with various social spheres, and a rethinking of the Church's role in modern society.

Following the Council's conclusion, the Catholic Church in Croatia, similar to other parts of the world, underwent internal structural changes as well as adjustments in pastoral approaches. New communication tools were introduced, becoming essential for disseminating the Gospel message and reinforcing Catholic identity. Notably, this period saw the establishment of religious press outlets and an increased media presence of the Church, which facilitated broader access to information and religious education among the faithful.

Secularization, understood as the separation of the political and public spheres from religious institutions, presented a significant challenge for the Church. While this phenomenon is often perceived as a threat, conciliar documents and contemporary interpretations have also recognized

secularization as an opportunity for the Church to redefine its role. The Council emphasized that the Church is not opposed to the world but exists in service to it and to human salvation, an orientation reflected in a pastoral approach that favors openness and dialogue.

In Croatia, the Church's role in social life has demonstrated clear dynamism post-Council, particularly through liturgical reforms that enable more active participation of the faithful. Nevertheless, these changes have not been without internal divisions, particularly between traditionalist and progressive factions within both clergy and laity. These tensions frequently arise from differing perspectives on secularization, liturgical reforms, and the adaptation of Church teachings to contemporary needs.

Through examining pastoral theology and practice since the Council, it is clear that the Catholic Church in Croatia maintains an important place in the social and cultural life of the nation. Through new forms of communication and pastoral adaptation, the Church seeks to address contemporary challenges, including questions of its own identity in an increasingly secular society.

Keywords: Second Vatican Council; secularization; communication; dialogue; liturgical reforms

Uvod

Sljedeće godine (2025.), navršit će se 60 godina od svršetka Drugoga vatikanskog koncila. Bio je to važan događaj za Katoličku Crkvu, ali i za svijet u kojem živi i djeluje. Nakon Koncila došlo do velikih promjena u Crkvi, ali i u njenim odnosima sa svijetom. Sada, poslije više od pola stoljeća, možda se možemo zapitati što se ovim Koncilom dogodilo, što se promijenilo? Je li se promijenilo nešto od onoga što se stoljećima zamišljalo da je potrebno promijeniti *reformom*, promjenom organizacije oblika djelovanja, strukturno, dakle, samo formalno? Ili su nastale promjene u umu i ustrojstvima, sržne ili bitne promjene s obzirom na fundamentalno duhovnu narav Crkve i svrhu njena postojanja kao institucije?

Da bismo dobili kakav-takav odgovor na to pitanje, pogledat ćemo kako su rimski biskupi, pape, dakle sam vrh učiteljstva Katoličke Crkve, u dva stoljeća koja su prethodila sazivanju ovog Koncila, vidjeli Crkvu i njezin poglaviti problem u moderno doba, a zatim kako je došlo do sazivanja Koncila, koje je odredbe donio i na kraju postaviti pitanje: ako se Koncil ozbiljno potrudio promisliti ne samo o Crkvi nego i o svijetu, ako je u komunikacijskom području učinio ozbiljne korake prema odgovarajućim novim oblicima naviještanja Evanđelja, je li se uspjelo samu Crkvu, kler i laike, iznutra usmjeriti metanoji, obraćenju uma i srca? Prema tezi koju zastupamo u ovom

istraživanju, odgovor se može dobiti ako Crkva nakon Koncila doista ima bitno promijenjen svoj odnos spram svijeta, a to se provjerava u njenu pristupu procesima *sekularizacije*. Prema tezi koju ovdje postavljamo, ti procesi su pozitivni s obzirom na narav Crkve i njeno poslanje u svijetu. To je predznak *vremena kairosa*¹ koja valja prepoznati i u njima odgovarajuće djelovati.

U ovom istraživanju važno mjesto ima pojam sekularizacija. Taj pojam ima više političko-pravnih, ideoloških i religijskih značenja. U kulturalno-filozofijskom smislu sekularizacija je proces odvajanja ljudske misli i političke javne sfere društva od skrbništva ili ovisnosti o nekoj religijskoj ustanovi. Sekularizacija, u ideologijskom smislu, može biti izdignuta na razinu političkih programa i tada se, sa stajališta kršćanske vjere, pretvara u ideologiju totalitarnog *sekularizma* koji teži zatvaranju društva “pred svime što je religiozno”. To je, dakako, i sa stajališta razvoja demokratskog društva i sa stajališta Crkve neprihvatljivo jer su pripadnici Crkve istodobno i članova političke zajednice, Države.

Mi taj pojam ovdje koristimo da bismo naglasili promjenu pogleda sa strane crkvenog učiteljstva na predmet evangelizacije, a to je *svijet*. No taj svijet se sav sa strane Crkve, do Drugoga vatikanskog koncila, vidio isključivo kao područje djelovanja Sotone. Sva borba oko *prevlasti* u društvu na kršćanskom Zapadu između klera na čelu s Papom i Careva/Kraljeva i od početka Novog vijeka kada službeno dolazi do *odvajanja* duhovne od svjetovne vlasti, bazirana je na tome da je u očima papa svijet je ontološki niže, svakako, manje vrijedno područje i duhovna *vlast* je svojim dostojanstvom i moći nadređena svjetovnoj *vlasti*. No prema samom načelu sekularizacije, svjetovno (sekularno) je politička, vanjska sfera, a duhovna moć se ne isključuje nego svoj autoritet iskazuje bez presizanja u političko područje.

Čini se da su u posljednjih dvjestotinjak godina i vodeći teolozi i sami rimski biskupi, pape, odreda smatrali da nema ničega problematičnog u samoj Crkvi, nego da je svijet zao te da se bez izravna upletanja utjecaja Crkve jednostavno razvija u pogrešnom smjeru. Zapravo, od kraja Srednjeg vijeka, uzrok svim nedaćama vidjeli su u ubrzanu propadanju staroga društveno-političkog poretka kakav je u svim zemljama tzv. kršćanskog svijeta vladao tijekom Srednjega vijeka, do prije Francuske revolucije. Katolička Crkva, izazvana Lutherovom pobunom, još čvršće se okrenula sebi u namjeri da se ojača za borbu sa svijetom, koji zbog svoga slobodoumlja i oholosti na očigled

¹ Usp. Halík, Tomáš, *Popodne kršćanstva*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2023. Izgleda da se puni sadržaj samog pojma *biblijsko teološko vrijeme* najbolje izriče pojmom *vrijeme kairosa*, o kojemu piše i Tomáš Halík (*nav. dj.*, str. 35-38). To je ‘vrijeme prilike, vrijeme za nešto, vrijeme sazrijevanja, vrijeme pohoda; to je dolazak (advent) jedinstvenog i neponovljivog trenutka, čiji smisao trebamo shvatiti, prihvatiti njegove izazove i ispuniti ih; to je vrijeme za odluku, odlučujući trenutak koji se ne propušta i ne gubi’ (str. 35).

srlja u propast. Nakon Lutherova istupa pomišljalo se na opći koncil koji će potvrditi osudu tobožnjih reformatora i osnažiti autoritet Vrhovnog Svećenika, pape i pokrenuti svoju protureformaciju, tj. obnovu Crkve.

Stoga je održan *Tridentski koncil* (uz prekide, 1542.-1552). Osim osudom Luthera i njegovih sljedbenika, posve razumljivo, ozbiljno se pozabavio i dogmatskim pitanjima (istočni grijeh, pitanje opravdanja, sakramenti...), dakle teološkim tumačenjima, važnim za nutarnji, duhovni život Crkve. Turbulentna vremena su se nastavila u gotovo neprekidnim 'vjerskim ratovima' tako da u vremenima Prosvjetiteljstva i njegova zadnjeg stadija, romantizma, u intenzivnu procesu rađanja nacija dolazi i do propasti same papinske države. Ultrakonzervativni papa Pio IX. (umro 1878.) kardinalima je (1864.) najavio održavanje novog koncila da se na ovaj poseban način doskoči izvanrednim nevoljama Crkve' i taj koncil, poznat kao *Prvi vatikanski*, održan je od 8. prosinca 1869. do srpnja 1870. Potvrđen je primat pape, a središnja točka koja je teškom mukom prihvaćena bila je nova dogma o nezabludivosti pape kada o stvarima vjere i morala progovara službeno. Crkva se dakle i na ovom koncilu, najozbiljnije, isključivo bavila samo sobom.

U 20. stoljeću, međutim, nakon dva svjetska rata i pojave totalitarnih ideologija fašizma, nacizma i komunizma, u svijetu su se dogodile velike političke i društvene promjene. Papa Ivan XXIII. (papa od 1958.-1963.) sazvaio je novi opći crkveni sabor, Drugi vatikanski koncil. I na njemu se, prema riječima Ivana XXIII. htjelo nepromjenjivi polog vjere potvrditi, ali i izreći razumljivije današnjem čovjeku. Na tom Koncilu se „po prvi put u povijesti sabora stavlja u prvi plan *problem svijeta* i Crkve u njemu“². Pred koncilske Oce ostavljeno je, dakle, pitanje: Je li Katolička Crkva protiv svijeta ili je Crkva u svijetu – radi njegova spasenja?

Možemo posve općenito primijetiti da su pape druge polovine 19. st., primjerice Pio IX, Leon XIII., zatim u 20. st. Pio X. (umro 1914.), Pio XI. (umro 1929.) i Pio XII. (umro 1958.) svoj pogled također usmjerili na svijet, ali ne kao na nešto pozitivno, nego kao na drugo ime za zablude modernog doba. Stoga je počela odlučna borba protiv novih filozofskih, sociopolitičkih i znanstvenih ideja, te protiv totalitarnih ideologija. U 20. st. liberalizam je ojačao. Kao politička i društvena filozofija koja promiče individualna prava, građanske slobode, demokraciju i slobodu poduzetništva i tržišta, unutar jednoga drugog procesa povezivanja čovječanstva, zvanog globalizacija, dobio je novi zamah. Proces započet u Renesansi, dozreo u Prosvjetiteljstvu i Francuskoj revoluciji, programatski izrečen u paroli: *Egalité, Fraternité, Liberté* poprimalo nove oblike u programima novih totalitarnih ideologija. Jednakopravnost, bratstvo, sloboda. Društvo se ima

² Usp. H. Jedin, *Crkveni sabori*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1980., str. 176.

urediti prema demokratskom načelu koje pruža jednake mogućnosti svima bez razlike. No liberalni kapitalizam koji tako nastaje proizveo je i sve više produbio jaz između siromašne većine članova društva i bogate manjine, također u demokratskim državama 'slobodnog svijeta', kao i u totalitarnim sustavima državnog kapitalizma, socijalizma i sl. Priča o bratstvu svih ljudi tu pada, profit i pojedinačni interes je u žarištu politike. A sloboda strada najviše jer ne postoji viši kriterij istine osim onog što u apsolutnoj 'slobodi' 'demokratski' odluče oni koji imaju vlast, tj. kapital. U liberalizmu stvarno vladaju pod-ideologije individualizma, relativizma, nihilizma. Svima je zajedničko da osporavaju tradicionalne vrijednosti judeo-kršćanske civilizacije. Tendencije dolaze svome vrhuncu u 21. stoljeću.

Što je tu kršćanstvo, konkretno Katolička Crkva (a to pitanje bi vrijedilo i za druge kršćanske Crkve)? U većini država nekoć kršćanskog svijeta religijske institucije, uvjetno rečeno crkve, službeno su 'odvojene od države'. Što je tu, dakle, Crkva? Je li religiozna ustanova koja se bori *protiv svijeta*, dakle, i protiv države? Ona je ustanova u svijetu. Koju ulogu onda ima takva Crkva u svijetu? Ona je u svijetu radi njegova spasenja po Evanđelju. Smije li takva Crkva biti *dio svijeta*? Duga povijest svih Crkava svjedoči da može, premda to prema evanđelju ne bi smjela biti. 'Crkve konstantinske ere' to više ili manje su bile i do danas na određen način to jesu. Jesu li najviše zato u dubokoj krizi? Koje je pravo ishodište te krize danas?

Odgovora je više. No većinom, za duboku krizu i pogotovo za oštru podijeljenost koja postoji i unutar Katoličke Crkve (između koncilskih progresista i protukoncilski raspoloženih tradicionalista) mnogi nalaze u *sekularizaciji*. U svijetu i u Crkvi među Hrvatima uistinu postoji oštra podjela na progresivno i na konzervativno orijentirane vjernike.

Koji je izlaz iz krize? Osobno obraćenje i odreknuće od vladanja. Crkva, laici i kler jesu u svijetu, unutar velikoga ljudskog društva. Manje riječima, više djelom. Podupirući svijest o nužnosti uzajamnog prihvaćanja, pomaganja, solidarnosti i dijaloga, ne samo između Crkava, nego i unutrašnjeg dijaloga, primjerice u Katoličkoj Crkvi između biskupa i pape, biskupa i suradnika prezbitera, župnika i župljana, da se osnivaju i rade zajednička vijeća, biskupske konferencije, koncilom predviđene sinode. „Da bi Crkva mogla izvršavati /svoju/ zadaću /biti u službi čovjeka/, dužnost joj je da u svako vrijeme ispituje znakove vremena i tumači ih u svjetlu Evanđelja. Treba, dakle, upoznati i shvatiti svijet u kojem živimo, njegova očekivanja, težnje i često dramatičan značaj“ (Gaudium et Spes, br. 4).

Istaknimo odmah, držimo da je ovim Koncilom došlo do odlučnog zaokreta, do preusmjerenja pogleda Crkve. Ali da bi to Crkva mogla, mora se promijeniti, prvenstveno iznutra. Usmjeriti

ozbiljan pogled na stanje u sebi samoj, na vjeru vjernika u koje spadaju svi koji su kršteni, od pape do posljednjeg laika, a zatim na izazove koji dolaze pastirskoj brizi (pastoralu) cijele Crkve uslijed *promjena* koje su se dogodile i koje se događaju u svijetu. Odatle potreba novih oblika pastorala, potreba prikladnije *prilagodivosti svijetu, da se uzajamno kršćani i svijet međusobno razumiju; sve*, dakle, radi vjerodostojnijeg i učinkovitijeg naviještanja Evandjelja.

Otvorenje Koncila i njegov cilj

Koncil je svečanom ceremonijom svečano otvoren 11. listopada 1962. u bazilici svetog Petra u Vatikanu. Ovom prigodom papa Ivan održao je govor *Gaudet Mater Ecclesia* („Raduje se Majka Crkva“) u kojem je naznačio glavnu svrhu koncila: „Sada je naime potrebno da se cjelokupan, ni u čem okrnjen kršćanski nauk u ovo naše doba prigrli s novom gorljivošću, vedre i smirene duše, i to u onom značenju, shvaćanju i obliku kako to napose odsijeva iz spisa Tridentskog sabora i Prvoga vatikanskog koncila; potrebno je – kako to žarko žele svi pristaše kršćanskoga, katoličkoga i apostolskog duha – da se taj isti nauk što bolje i što dublje upozna, pa da duše što potpunije prožme i oblikuje; potrebno je da se taj ustaljeni i nepromjenljivi nauk, koji treba vjerno obdržavati, istražuje i naviješta onako kako to traži naše vrijeme. Jer jedno je sam poklad vjere, odnosno istine koje valja štovati, a sadržane su u našem nauku, a drugo je način kojim se one naviještaju, dakako, u istom smislu i značenju³“. Tom načinu valja posvetiti najviše pozornosti i uredba li, strpljivo se oko njega truditi; naime, u obrazlaganju gradiva trebat će uvesti one metode koje su pretežno pastoralnog obilježja.

Ciljevi i svrha sazivanja općega crkvenog sabora, Drugoga vatikanskog, ukratko bi se mogla opisati: unaprijediti kršćanski život vjernika, a ustanove koje su podvrgnute promjenama bolje prilagoditi potrebama našeg vremena, stvarnim potrebama svijeta u kojem Crkva živi i djeluje; zatim, promicati sve što god bi moglo pridonijeti jedinstvu svih koji vjeruju u Krista i pojačati ono što bi pomoglo da se što veći broj nađe u krilu Crkve.⁴

Osim usmjerenosti na nutarnju obnovu života Crkve kao Božjeg naroda, crkvenih struktura, Koncil je postavio i cilj prema van - otvoriti se velikim promjenama nastalim u svijetu (globalizacija, sekularizacija) i, općenito, promicati dijalog sa svijetom kako bi Crkva djelotvorno pomogla na rješavanju gorućih problema zajedničkih svim članovima društva, u duhu Evandjelja.

³ Usp. Crkva u svijetu, *Papa Ivan XXIII.: Govor pri otvorenju Koncila 11. listopada 1962.* Vol. 47 No. 4, 2012

⁴ Konstitucija *Sacrosanctum Concilium* o svetoj liturgiji, Svrha Sabora, br. 1. II. Vatikanski koncil, Dokumenti, 2. izmj. Izdanje, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1972, str.8.

Velika je novost prepoznavanje vrednote svijeta koji je dobar i stoga valja poštivati autonomiju ovozemnih stvarnosti. Svijet od Stvoritelja ima vlastita pravila i zakone razvojnog dinamizma. Za kršćanstvo proces sekularizacije nije nipošto nepogoda, naprotiv svijet je izazov Crkvi da prilagodi načine i sredstva komuniciranja svojeg naviještanja Evandjelja vodeći računa o promjenama koje se događaju.

Što se ovim Koncilom i koliko uspjelo?

Prema crkvenom pravu (*Codex Iuris Canonici*) 'Sabori su zborovi biskupa i određenih drugih nosilaca jurisdikcije, koje saziva papa i koji pod njegovim predsjedavanjem odlučuju o pitanjima kršćanske vjere i crkvene discipline, za koje je potrebna potvrda pape.⁵ Nabraja se 21 opći crkveni sabor. U dugačkoj crkvenoj povijesti bilo je mnogo različitih koncila ili sabora: provincijskih, dijecezanskih (sinode), a tu su i biskupske konferencije. Dolaskom na papinsko prijestolje pape koji je uzeo ime Ivan, pape Ivana XXIII. (papa od 1958.-1963.), održan je još jedan opći crkveni koncil.

Taj koncil uspio je u život Crkve uvesti mnoštvo promjena. Koliko? Jednostavno bi se moglo kazati: podosta. Vanjskih ili formalnih? Većinom vanjskih koje bi, dakako, imale biti put nutarnjim promjenama, koje se tiču mentaliteta, mišljenja, u smislu osobna obraćenja članova Crkve, uistinu osobne uspostave odnosa s Bogom. Je li se to dogodilo? Teško je odgovoriti jer nitko ne zna što je u čovjeku, a najvažnije je jer to znači 'prihvatiti koncil'. Na prvi pogled, međutim, možemo kazati da u općoj Crkvi, a tako je i u Crkvi među Hrvatima, među klerom i laicima, golema većina šutke 'prihvaća' Koncil. No postoji i znatan broj protivnika Koncila, koji čak drže da je Koncil bio pogrešan korak u sigurnu hodu Crkve. Čini se da je do promjena, unutar klera i Božjeg naroda, ipak, bar donekle došlo. A uvjereni smo da nutarnju obnovu, pravu promjenu uma i srca, uporno svojim novim i osebnim stilom usmjeruje i papa Franjo. Zvuči uvjerljivo tvrdnja da se koncilsko nastojanje usmjerilo više na izvanjskost, a papa udara na klerikalizam, samodostatnost, nove oblike pelagijanstva i gnosticizma,⁶ u težnji postizanja prave novosti Koncila naznačene u njegovim odlukama koja se svodi na spoznaju potrebe *otvaranja Crkve* suvremenom *svijetu* kako bi Crkva na pravi način davala svoj doprinos čovječanstvu u rješavanju gorućih problema današnjice. Otvorenost je nutarnje, dubinsko raspoloženje duha. U tom smislu i ovim istraživanjem nastojimo potvrditi tezu da sami *procesi sekularizacije* nisu suprotnost zadaći Crkve, naviještanju Evandjelja. Da je sekularizacija za Crkvu pozitivan proces, znak vremena, da joj se pruža mogućnost da bude vjernija svojoj zadaći 'biti u svijetu', pomagati njegovu razvoju, ali da ne bude 'od svijeta', politička

⁵H. Jedin, nav. dj., str. 5.

⁶ Usp. posebno njegove pobudnice *Evangelii gaudium*, br. 93-109, a onda još razrađeniije u *Gaudete et exultate*, br. 36-62.

organizacija. Sve su Crkve, bez iznimke, u gotovo dvotisućljetnoj svojoj ‘konstantinskoj povijesti’ u tom pogledu poprilično zakazale.

Posve razumljivo, ima onih koji u pogledu učinaka Koncila izriču sumnju. Jesu li se strukture promijenile? Kažu, tek ponešto, često samo promjenama naziva, a rade dalje po svome. Uvijek isti donose bitne odluke. Točno je da se nakon Koncila manje govori o ‘stadu’, radije o laicima, o Božjem narodu, da se manje spominje ‘apostolat’, više potreba ‘dijaloga’. Ne govori se ni o ‘pridobivanju svijeta za Krista’ nego o ‘služenju svijetu’.

Mnogo se i strukturno promijenilo. Nije dakle riječ samo o promjenama u taktici, što bi se moglo predbaciti papama, da je bilo sve do u nedavno u povijesti upravljanja Crkvom. Recimo, počevši od pape Lava XIII. Crkva je sve više bila svjesna da u želji za očuvanjem stečenih pozicija u društvu ne može računati na stara savezništva, pa je popuštala kočnicu da bi stekla nova. Kočnicu je pritegnuo papa Pio IX. (umro 1878.) u odnosu na nepoželjna moderna strujanja u svijetu, u svom *Syllabus errorum*⁷, dakle osude u obrani svega novoga misleći na stara dobra vremena. Sada, na kraju 19. i od početka 20. st. da bi stekla naklonost novih saveznika u politici i vratila, ako je ikako moguće, što više izgubljenog radništva, nije s tolikom odlučnošću odbijala ni neka ‘demokratska’ načela pri odlučivanju da bi stekla i naklonost građanskog sloja. Prema tim skepticima, ista bi taktika bila ležala i u pozadini nekih nastojanja Drugoga vatikanskog koncila. Oni su uvjereni da se Katolička Crkva Koncilom sredinom 20. st. zapravo željela uhvatiti u koštac s nezaustavljivim društvenim procesom zvanim *sekularizacija*. Moguće je da su neki biskupi na Koncilu i tako promišljali. Čitali su socijalne enciklike, počevši od *Rerum Novarum*⁸ pape Lava XIII. (1891.) do inauguralne enciklike *Summi Pontificatus* Pija XII.⁹ (1939.). Primjerice, papa Pio XI., u enciklici *Divini Redemptoris*¹⁰ (1937.), je napisao: „Borba između dobra i zla, žalosna mreža istočnoga grijeha, nastavila je bjesniti u starome svijetu; stari napasnik nikada nije sustao svojim lažnim obećanjima zavoditi ljudski rod. Tako su se tijekom stoljeća nizali prevrati sve do ove zadnje nedavne revolucije koja se rasplamsala i koja biva ozbiljnom prijetnjom, a mogli bismo kazati, da gotovo posvuda opsegom i silovitošću premašuje sve doživljeno u negdašnjim progonstvima uperenim protiv Crkve. Cijeli narodi izloženi su pogibli da se vrate većem zastrašujućem barbarstvu od onoga u

⁷ Pius IX. (1864) *Syllabus of Errors*. Dostupno na: <https://www.papalencyclicals.net/pius09/p9syll.htm> (Pristupljeno: 12.11.2024).

⁸ Leo XIII. (1891) *Rerum Novarum*. Dostupno na: https://www.vatican.va/content/leo-xiii/en/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_15051891_rerum-novarum.html (Pristupljeno: 12.11.2024).

⁹ Pius XII. (1939) *Summi Pontificatus*. Dostupno na: https://www.vatican.va/content/pius-xii/en/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_20101939_summi-pontificatus.html (Pristupljeno: 12.11.2024).

¹⁰ Pius XI. (1937) *Divini Redemptoris*. Dostupno na: https://www.vatican.va/content/pius-xi/en/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19370319_divini-redemptoris.html (Pristupljeno: 12.11.2024).

kojem se nalazilo čovječanstvo u vremena Otkupiteljeva dolaska. Ta tako opasna prijetnja, već ste razumjeli, časna braćo, je boljševički i bezbožni komunizam koji želi uništiti društveni poredak i satrti temelje kršćanske uljudbe“. A i papa Pio XII. je u spomenutoj enciklici *Summi Pontificatus*¹¹ (1939.) idealizirao sliku srednjovjekovnog kršćanstva, proizašlu od domišljanja njemačkog filozofa i književnika Novalisa (druga pol. 18. st.) pa je pokretanje rasapa toga tobože visoko razvijenog kršćanstva pripisao protestantizmu i ateizmu. Nesigurno stanje modernog doba bilo bi posljedica protestantizma. Papa piše da je Crkva „dala duhovnu koheziju Europi koja je odgojena, oplemenjena i uljuđena po križu i dosegla takav stupanj civilizacijskog napretka da je mogla podučiti druge narode i druge kontinente. No nakon što su se brojna odijeljena braća otrgnula od nepogrešivog učiteljstva Crkve, došla su dotle da su napustila središnju dogmu kršćanstva, Spasiteljevo božanstvo i tako ubrzala put duhovnog propadanja“. Drugim riječima, dobrobit društva tijesno je povezana s dogmom o nezabludivosti pape, prošlost kršćanstva bila je sjajna, a sekularizacija je djelo Sotone. U takvu pogledu na povijest, slika *svijeta* posve je iskrivljena. Svijet je u njoj po sebi pasivan. Svijet je mjesto tisućljetne borbe između Sotone i Crkve. Prijetnja je grozna što Sotona u novom vijeku uspijeva izvojevati, uzastopno, niz pobjeda. A Crkva gradi uljudbu, civilizaciju i najbolje čuva društveni *porodak*. Kad Sotona uspije u razaranju Crkve, svijet propada.

Sekularizacija koja odmiče kršćansku vjeru iz javnog života kriva je za dekristijanizaciju društva. Sekularizacija i dekristijanizacija su dvije strane iste medalje i od sekularizacije proistječu sve zablude u modernoj filozofiji koje nadahnjuje Sotona. Prema predkoncilskim papama, Crkvi u suvremenom svijetu zapravo predstoji ozbiljna zadaća: *povratak* na stanje kakvo je bilo u Srednjem vijeku. A Crkva stoji čvrsto i nepokolebljivo samom svojom težinom ili veličinom. Desetljećima prije Koncila je živa težnja aktivnih klerika i laika vratiti svijet, 'posvetiti' svijet Kristu Kralju, ponovno ga osvojiti, treba li i putem 'demokracije', pa su tu i Demokršćanske stranke po raznim katoličkim zemljama. A *svijet* ? Svijet je u vlasti svoga Kneza, Sotone. Svijet je sam po sebi nevrijedan, inertna tvar koju je moguće oblikovati i urediti kršćanskim djelovanjem. Kršćanstvo je jedini čimbenik prikladan za taj zadatak.

¹¹ Pius XI. (1937) *Divini Redemptoris*. Dostupno na: https://www.vatican.va/content/pius-xi/en/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19370319_divini-redemptoris.html (Pristupljeno: 12.11.2024).

Je li se s obzirom na međudnose Crkve i svijeta Drugim vatikanskim koncilom nešto bitno promijenilo?

Drugi vatikanski koncil pokrenut je u želji da Crkva učvrsti svoj nauk, bolje ga izreče kako bi bila razumljivija ljudima, a u dokumentima Koncila jak je naglasak na nužnosti *uspostave dijaloga sa svijetom*. Da bi za to bila sposobna, koncilska konstitucija *Crkva u suvremenom svijetu*, poznata po početnim riječima kao *Gaudium et spes, Radost i nada*, u *Uvodnim konstatacijama* programatski želi promjene mentaliteta i struktura u samoj Crkvi. Ističe se da je Crkva *u službi* čovjeka, da ima zadaću cijeloj ljudskoj obitelji pokazati kako je, kao Božji narod, dužna započeti razgovor 'o različitim problemima, donoseći svjetlo iz Evanđelja i pružajući ljudskom rodu one spasonosne sile koje sama Crkva, vođena Duhom Svetim, prima od svoga Utemeljitelja'.¹² U IV. glavi *Radosti i nade*, pod naslovom *Zadaća Crkve u suvremenom svijetu*, očito imajući na pameti, procese *sekularizacije* koji se pretvaraju u ideologiju *sekularizma* (br. 40), a na temelju neupitne važnosti čuvanja dostojanstva ljudske osobe, same ljudske zajednice i duboka značenja ljudske djelatnosti, Koncil ističe da je 'sve to temelj odnosa između Crkve i svijeta i baza za njihov međusobni dijalog'.¹³ Crkva je životno 'prisutna u ovom svijetu te s njime i živi i radi'. U daljnjim brojevima (42-45) razlaže se o pomoći koju Crkva može pružiti pojedincima, što se trudi dati ljudskom društvu, općenito ljudskoj djelatnosti po kršćanima, a *što može primiti od današnjeg svijeta* – sve, dakako, na spasenje ljudskog roda po Kristu.

U istom duhu Koncil je donio i Dekret „*Inter mirifica*“¹⁴, o sredstvima društvenog saobraćanja. 'Između zapanjujućih izuma tehnike što ih je, pogotovo u današnje vrijeme, ljudski duh uz pomoć Božju razvio' vidi izume 'koji su otvorili nove putove da se lako saopćuju najrazličitije vijesti, misli i upute' (br.1). Koncil govori o *Zadaći Katoličke Crkve* (br. 3) 'da i pomoću sredstava društvenog saobraćanja propovijeda i da ljude uči o njihovoj ispravnoj uporabi. Crkvi, dakle, pripada naravno pravo da upotrebljava i posjeduje bilo koju vrstu tih instrumenata ukoliko su potrebni i korisni za kršćanski odgoj i za bilo koje njezino djelovanje u svrhu spasenja duša', pravo informiranja. Sva sredstva javnog komuniciranja moraju biti u funkciji formiranja 'ispravna javnog mnijenja'. Civilna vlast bi u korištenju tih sredstava morala osigurati svima pravo na istinitu informaciju, 'bez povreda pravde i ljubavi, cjelovito, moralno ispravno i prikladno', tj, da sveto poštuje moralne zakone i zakonita prava i dostojanstvo čovjeka, kako u traženju vijesti tako i u njihovu objavljivanju.

¹² *Drugi vatikanski koncil, Dokumenti*, 2. izmij. Izdanje, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1972.

¹³ Isto, str. 375.

¹⁴ Drugi vatikanski koncil. (1963) *Inter Mirifica*. Dostupno na: https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19631204_inter-mirifica_en.html (Pristupljeno: 12.11.2024).

Što se to Koncilom promijenilo u nutarnjem životu Crkve, u strukturnom pogledu, a što glede promjene mentaliteta

Pokušajmo pregledno nabrojiti većinu vanjskih ili ustrojstvenih promjena koje spominju kritičari, ispustivši neke krajnje detaljne, poput broja i vrste svijeća, izgleda raspela i sl. Samo nabrajamo, uz poneki komentar. Ima promjena u vezi s oprostima. Promjena u podjeli blagoslova, u liturgijskom kalendaru. Predviđeno je novo kanonsko pravo. Novi katekizam. Novi obrazovni sustav. Promjene u redovničkom životu. Reorganizacija Rimske kurije. Ukidanje Indeksa zabranjenih knjiga. Odbacivanje nekih simbola vlasti (papinska stolica, tijara itd.). Manja je usredotočenost na čašćenje svetaca. Ima upozorenja na kakvoću umjetničkih djela, zahtjeva za uklanjanjem bezvrijednih djela. Promijenjene su u glazbi. Promijenjene su u molitvi časoslova, općenito u javnim molitvama. Promjena je u katehezi. S obzirom na zakonodavnu moć biskupa, ona je kasnije dodatno proširena, s odgovarajućim smanjenjem rimske jurisdikcije i dobila je konačan status u novom Zakoniku kanonskog prava. Također, bit će prigovora na naglašavanje kolegijalnosti; za biskupe se kaže da sada "zapravo trpe gubitak kontrole" budući da mogu biti skloni prepustiti svoj autoritet lokalnim ili nacionalnim vijećima, povećano se oslanjati na laičke 'stručnjake'. Kazat će da se teži postići usklađenost sa svijetom, korištenje 'lijeka milosrđa' umjesto autoriteta i ispravljanja. Kažu kritičari da je očit pomak naglaska s istine na slobodu - suprotno prastarom običaju borbe protiv zabluda i krivovjerja; sada se čini kao da zabluda i krivovjerje „baš i nisu velika stvar, nešto vrlo ozbiljno“. Tu je i „usredotočenost na jedinstvo nauštrb istine“. Nadalje, ukinuti su Prosni dani. Promijenjeni propisi posta i nemrsa. Ukinuto je pripremno razdoblje prije korizme. Smanjen je naglasak na pokoru i mrtvljenje ili trapljenje. Očit je zaborav da smo militantna, borbena Crkva. Uvođenjem mnogih promjena slabi osjećaj čvrstine, stalnosti, stabilnosti. Prije Drugog vatikanskog sabora postojala je velika stabilnost. Na one koji su tražili promjenu gledalo se sumnjičavo, sada je psihologija pomaknuta da se što lakše prihvati promjenu. Sada se gotovo čini kao da ništa ne može biti bez promjene, za razliku od Svetog pisma, koje uistinu govori o Božjoj ljubavi i milosrđu, ali često detaljno opisuje stroge kazne za neposlušnost Bogu. Postkoncilnska Crkva ima tendenciju da se jako usredotoči na ljubav i milosrđe. Tu su i promjene u obredima, koje uzrokuju raširen gubitak poštovanja i svečanosti, često slučajeve zloporaba, svetogrđa i profanacije. Pastiri zaboravljaju da je njihov prvi posao spas duša. „Sada svećenici misle da je njihov posao učiniti da se sami osjećaju bolje ili da djeluju kao psihijatri.“ Očita je i promjena pogleda na smrtnu kaznu. Suprotno onome što je Crkva oduvijek naučavala, čini se da postkoncilnska Crkva osuđuje smrtnu kaznu čak i za one koji su krivi za teške zločine. Tu

je promijenjeno i postupanje prema onima koji počinu samoubojstvo. Od Drugog vatikanskog koncila općenito se pretpostavlja da osobe koje si oduzmu život nisu odgovorne za svoje postupke. Umjesto sigurnosti zavladao je relativizam. Nadalje, tu su promjene u arhitekturi, izgradnji crkava. Nasuprot nadahnjujućim katoličkim crkvama prošlih vremena, mnoge moderne crkve su jednostavne, neprivačne, čak i ružne. Prije su davale čast Bogu, „poučavale i uzdizale srce i um k Bogu“. Današnje crkve kao građevine nastoje biti egalitarne s običnim zgradama i često ne uspijevaju već samim izgledom izvana i iznutra postići uzdizanje srca i uma Bogu. Nadalje, tu je u odredbama i naglasak na vrijednosti i nužnosti trpljenja promjena, čime se ostavlja dojam da tradicije i dogme moraju biti otvorene kompromisima. S „jedne prave crkve“ otvara se put nekakvoj gotovo univerzalnoj religiji i odricanju autoriteta u korist „želje“. Pretjerano se naglašava ljudsko dostojanstvo. Široko je rasprostranjen nedostatak svijesti o vlastitoj grešnosti, zaborav na stvarnost zla. Toleriraju se postupci koji teže ugroziti nerazrješivost braka, npr. dosad neviđen je broj poništenja. Tu je pojava revolucionarnih novih, protestantiziranih liturgija. Promijenjen je i obred ređenja - obred krštenja i obredi drugih sakramenata. Ukinute su i neke izričito žrtvene molitve u misi. Ta je promjena prilično problematična jer je nalik na promjene koje su proveli protestantski 'reformatori' u 16. stoljeću. Ukinuto je i liturgijsko crno ruho. Promjenom su zahvaćeni i oltari. Mramorni oltari zamijenjeni su drvenim stolovima, to je „degradacija“ oltara. Oltar koji predstavlja Krista, u mnogim novim crkvama, umjesto da bude uzdignut iznad laika, sada može biti na istoj razini - ili čak niže od razine laika. Pojavljuje se pričest u objema prilikama. Ta praksa dovodi i do profanacije, svetogrđa i zamagljivanja razlike između svećenika i laika. Ova praksa je „uvedena nezakonito i kao pobuna protiv vlasti“. Uvođenjem narodnog jezika Crkva gubi kontrolu, gubi svoju univerzalnost, mijenjaju se njene molitve izgovorene u „jedan glas“ da više nalikuju „Kuli babilonskoj“. Tu je i pričest na ruku. Takva praksa također je dovela do profanacije, svetogrđa i zamagljivanja razlike između svećenika i laika, a također je „uvedena ilegalno i kao pobuna protiv vlasti“. Skraćen je, praktično je dokinut i euharistijski post. Uklonjena je i ograda koja dijeli prezbiterij, oltar od ostalog dijela crkve – uklanjanjem te ograde ne samo da se pričesnike potiče da stoje radije nego da kleče dok se pričesćuju, već njezino uklanjanje služi zamagljivanju razlike između svetišta i lađe te između svećenika i vjernika. Cijeli je još niz drugih promjena: „Osiromašeno“ je liturgijsko ruho, postoji mogućnost da ne budu u oltarima moći svetih, da se sakralno pjevanje zamijeni svjetovnom glazbom, što je popraćeno i mogućnošću promjene glazbenih instrumenata (npr. umjesto orgulja gitare i bubnjevi). Uklonjeni su i pobočni oltari. Ukinute mnoge svetkovine. Mnogi su blagdani izbačeni iz univerzalnog kalendara (ili im je dat niži status). Drastične promjene nastale su i u molitvama za druge blagdane. Na primjer, u izvornom latinskom jeziku, gdje je riječ duša, nema je za Dan svih vjernih pokojnih, 2. studenog.

Svijeće u crkvi - smanjene su ili eliminirane. Sada neke mogu biti električne. Raspelo u crkvi - može biti smanjeno, nakrivljeno, može i ne imati lik Isusa koji pati, itd. Mogu biti samo goli križevi. Promijenjen je o naglasak na sakramentu pokore. Umjesto ispovjedaonice može biti 'soba za pomirenje'. Poslije Drugog vatikanskog koncila, sakrament pokore gotovo se može činiti kao susret s psihijatrom, a ne kao izraz žalosti za nečije grijehе. Općenito, tu je olako prelaženje s formalnosti na neformalnost. Uzdizanje čovjeka uz zaborav na Boga (usredotočenost na čovjeka nasuprot usredotočenosti na Boga). Čini se da čovjek skreće pogled s Boga na sebe. Nadalje, s obzirom na promjene od Koncila (popuštanje pokore, discipline, itd.), moglo bi se čak upitati: „Je li Sabor učinio sve u nastojanju da ugodі ljudima?“ Jer očit je pomak naglaska sa „Život je teško, ozbiljno putovanje“ na „Život je radost“. Takva promjena ne samo da nas ne uspijeva zadržati usredotočenima na našu pravu svrhu u životu, već nas također ne uspijeva pripremiti za poteškoće koje mogu naići. Očit je zaborav na strah Gospodnji / strah od osude. Općenito, često se neprikladno rukuje svetim stvarima. Tu su i ženske osobe, npr. ministrantice u blizini oltara. Gotovo je potpun gubitak latinskog. Zatim su tu i pitanja pravovjerja. Tolerira se ili ne osuđuje krivovjerje. Ne spominje se ili se prerađuje stari nauk da „izvan Crkve nema spasenja“. Umjesto „gnušanja“ nad modernim svijetom ide se k prihvaćanju tog svijeta. Očito je poricanje apsolutnih istina, tj. „poricanje izvjesnosti“. Očite su promjene koje mogu implicirati lažnu „apsolutnu jednakost“ spolova, ustupke štetnom feminističkom planu, odbacivanju tradicionalnih i biblijskih koncepata u vezi s ispravnim postupcima i ulogama žena, npr. da žene pokrivene glave u crkvi šute. Očita je potpora osuđenom konceptu „odvajanja Crkve i države“. Očit je pomak od služenja Bogu na služenje ljudima. Postoji „ocrnjivanje povijesne crkve“. Ima još nekih općenitih kritički primjedbi. Na primjer, neke je elemente reforme teško uskladiti s tradicijom; povećana je vlast lokalne crkvene vlasti na štetu papinske vlasti. Univerzalni dokumenti se više ne moraju objavljivati na službenom jeziku Crkve. Dešava se kretanje od jedinstva prema nejedinstvu, od jednoobraznosti prema pluralizmu. Zazire se od 'negativnih' tema (Pakao, Sud, Grijeh, Čistilište, itd.). Više ne govorimo o grijehu upravo u vrijeme kada je svijet grešniji nego ikad. Dokumenti proizašli nakon Drugoga vatikanskog sabora obično su nejasni/dvosmisleni i može se čak činiti da sadrže proturječja. Odišu „pretjeranim optimizmom“, nedostatkom svijesti da imamo neprijatelje i fokusirani su radije na Zemlju negoli na Nebo, kao da će raja na zemlji ikada biti. Očit je pomak od nadnaravnog ka svjetovnom. Na djelu je novi optimizam kao da istočnog grijehа nikada nije ni bilo. Opada ugled pape i mirno se gleda na slabljenje Crkve. Usvaja se „pojačana, gotovo nezasitna žeđ za novim“. Od poslušnosti se prelazi na neposluh. U svijesti vjernika gubi se osjećaj za autoritete. Povećana je neovisnost, tolerira se kremiranje, što je prije bila osuđivano. Ispuštena su mnoga katolička naučavanja iz bogoslužja. Približava se protestantima. Pruža se potpora lažnoj

doktrini evolucije. Širi se lažni ekumenizam. Namjesto Crkve koja je obratila svijet tu je Crkva „Otvorena svijetu“. Napušta se Stara Misa. Nestaje poniznosti pred Bogom (npr. šutnja u crkvi, klanjanje, odgovarajuća odjeća, ponašanje). Ne poštuje se svećenika koji je u zajednici mjesto Krista, okreće se leđa Euharistiji, svećenike zove imenom. Primaju Krista na ruku ne misleći da se prima Gospodina. Nema više anatema, cvjeta neposluh.¹⁵

Iz prethodnog odlomka lako je zaključiti da je nakon Koncila došlo do pojačanih podjela unutar klera i laka na progresiste i tradicionaliste. Mnoge odredbe Koncila, prema poimanju konzervativnih tradicionalista, u njihovu umu su promjene na gore. Svrha koju im je Koncil namijenio sigurno je bila olakšati obraćenje, promjenu mentaliteta vjernika, kako u laika tako u pripadnika klera. Tiču se doista vanjskih ustrojstava, struktura, putem kojih Crkva živi nutarnjim duhovnim životom nastojeći izvršiti svoje poslanje. U umu vjernika progresista (tradicionalisti ih zovu i 'modernistima'), te su promjene poboljšanja.

Strukturne promjene nakon Koncila

Koncil izriječno ne govori ni protiv ni u prilog procesa sekularizacije. Implicite, kada se pogleda koncilske izjave o svijetu, o ulogama i zadaćama Crkve kao Božjeg Naroda u svijetu, utemeljeno se može zaključiti da se, prema ovom Koncilu, proces sekularizacije u sadašnjem trenutku života Crkve čak gleda kao poželjna socioreligijska pojava. Dakako, jedino *sekularizam* je neprihvatljiv jer je pripadni dio svake totalitarne ideologije. Držimo da je u takvome pristupu svijetu, koji je fundamentalno dobar i bogat vlastitim od Boga danim vrijednostima, ujedno ključ za razumijevanje krajnje svrhe Drugog vatikanskog koncila: učiniti Crkvu slobodnom od politike i tako prikladnijom da naviješta Evanđelje – svijetu.

Kada u nekom društvu nema sekularizacije? Onda kada vlada teocentrizam u kojemu čovjek staje na Božje mjesto i *poistovjećuje* duhovnu i svjetovnu sferu ili kada se u nekom totalitarnom političkom sustavu, deklarativno i stvarno, represijom isključuje religija. Inače, što se tiče svijeta, Bog je uvijek Gospodar svega stvorenja, a 'vidljivo' stvorenje nije zbog ljudskih grijeha izgubilo vlastitu, iskonsku dobrotu i vrijednost. Svijet je *uvijek*, pa i nakon moralnog pada prvih ljudi i svih kasnijih moralnih zala bitno dobar, a prema naučavanju Koncila, ima svoju autonomiju jer u sebi, kao proizvod kojemu bitak Bog Stvoritelj trajno stvara, ima najdublje od Božjih svojstava dobra, istine i ljepote

¹⁵ S obzirom na sumarni prikaz promjena koje je uveo Drugi vatikanski koncil usp. A. Scelzo, *Dal Concilio al web. La comunicazione vaticana e la svolta della riforma. [From the Council to the Web. Vatican communication and the turning point of the reform]*, Vatican City, Libreria Editrice Vaticana, 2023.

(teorija participacije, Toma Akvinski).¹⁶ Stoga svijet ima svoj pravila, prirodne sile i zakone, te mogućnosti razvoja (evolucije), sukladno Božjem naumu stvaranja. „Ako pod autonomijom ovozemnih stvarnosti podrazumijevamo da stvorene stvari pa i sama društva imaju vlastite zakone i vrijednosti koje čovjek mora pomalo otkrivati, primjenjivati i sređivati, onda je sasvim opravdano zahtijevati takvu autonomiju: to je ne samo zahtjev ljudi našeg vremena nego to odgovara i volji Stvoritelja. Sve, naime, stvari Samim tim što su stvorene imaju svoju konzistenciju, istinu, dobrost, vlastite zakone i ustrojstvo; to čovjek mora poštivati tako da pojedinim znanostima i umijećima prizna njihove vlastite metode¹⁷«.

Komunikacijsko stanje u Crkvi u Hrvata nakon 1945. – vjerski tisak

Što je od vjerskog tiska izlazilo od 1945. do 1969. na području bivše države, može se naći u beogradskom listu „Naša štampa”, prosinac 1970. (str. 8-9). U tom popisu za Hrvatsku ima nepotpunosti, primjerice ne spominje se katoličke novine „Gore srca“, pokrenute 1946. (Trsat, Rijeka, zatim 5-6 godina izlazile u Zagrebu). Nastupom nove komunističke vlasti početkom svibnja 1945. ukinuta su sva *vjerska glasila* koja su izlazila u vrijeme Nezavisne države Hrvatske. Zabranjeno je tiskanje religioznih tekstova i knjiga, zatvorene sve vjerske škole. Od katoličke periodike izlazi samo u Beogradu „Blagovest“ (1946.-1950.), u Sarajevu godišnje kalendar *Dobri Pastir* (glasilo s vlastima suradnog Udruženja svećenika, od 1954.-1964.). Na radiju se sluša Radio Vatikan i Glas Amerike. No od 60-tih godina prošlog stoljeća i nakon Drugog vatikanskog koncila (1962.-1965.) do danas, dogodile su se velike tehnološke promjene u sredstvima komunikacije, dakle i unutar oblika pastoralne komunikacije Crkve. Pojavili su novi izdavači i nakladnici. Od velike važnosti s obzirom na komunikaciju, osobito putem tiskovina, značio je osnutak Centra za koncilski istraživanja *Kršćanska sadašnjost* (1968.). Došlo je do pokretanja dvotjednika *Glas Koncila* (1962.) i drugih mjesečnih edicija za širi krug čitatelja, ali i redovnog izlaženja teoloških stručnih i znanstvenih časopisa. Očito je da putem tiska, radija, TV, Interneta angažirani klerici i laici žele ‘osigurati kontinuitet katoličkog identiteta našeg naroda’. Ivan Fuček, godine 2006. je napisao: „Na laicima, do sada s prigušenim glasom u Crkvi, jest da razbiju stanoviti pesimizam, lažnu nemoć, vjersku nepokretnost i neku stagnaciju koja pritišće čitav naš narod. Iz toga tunela treba brzo izići! Ne smijemo više dopustiti prvu ili odsudnu riječ negativcima, kritičarima koji samo ruše, onima koji su izgubili prave vrijednosti pa sve redom preko prljavih medija uništavaju. Našu mladost

¹⁶ Usp. Toma Akv. Summ. Theol. *Tb.*, I, q. 8, art. 1: *Oportet quod Deus sit in omnibus rebus, et intime*

¹⁷ Usp. Opravdana autonomija ovozemnih stvarnosti. *Gaudium et spes*. Radost i nada. Br. 36. str. Dokumenti Drugoga vatikanskog koncila, str. 372-3

imaju spasiti, postaviti na noge i hrabro – kroz katoličku formaciju osigurati kontinuitet katoličkoga identiteta našega naroda¹⁸“.

O 10. godišnjici izlaza Glasa Koncila dr Drago Šimundža je za GK napisao: „U nas se, istina, u posljednjih desetak godina pojavilo dosta — možda malo i previše! — katoličkih listova i glasila, kojima bi jednako toliko trebalo odati priznanje. Pa ipak u ovoj desetogodišnjici, a i inače, Glas Koncila zaslužuje posebnu pažnju: najprije zbog svoje novinske formacije (namijenjen je svim slojevima), zbog prihvaćanja ovoga glasila kao naših hrvatskih katoličkih novina, pa zbog svoje odlične obaviještenosti i unošenja kršćanskog duha u naš prostor i vrijeme”¹⁹.

Nova sredstva komuniciranja nakon Koncila, počevši od središta, od Crkve u Rimu, od Vatikana, do Crkava diljem svijeta

Različita su i *komplementarna područja komuniciranja* u cijeloj Katoličkoj Crkvi, počevši od samog središta Katoličke Crkve, Rima i Vatikana. Tu se sredstva komunikacije ubrzano razvijaju nakon Drugoga svjetskog rata, dakle, već više od jednog stoljeća. Tako Sveta Stolica ima na raspolaganju vrlo različite i snažne „instrumente društvene komunikacije“ – knjige, novine, fotografiju, radio, televiziju, internet – koji su nicali jedan za drugim i u neku ruku, jedan do drugog, ali i neovisno. Drugi Vatikanski sabor održan sredinom 20. st. bio je uistinu prijelomni događaj i s obzirom na svijest o važnosti svih novih sredstava komunikacije.²⁰ Cjelokupna nutarnja i izvanjska orijentacija Katoličke Crkve kao da se stubokom promijenila. Nema sumnje da je Katolička Crkva nakon Koncila svijetu predstavila svoje 'novo lice'. Najuočljivija crta poslije-koncilske Crkve je promjena u svim aspektima njenog života, nutarnjeg i vanjskog. Nikada papa nije davao intervju kako to radi papa Franjo.

Zaključak

Tema ovog istraživanja je Crkva u Hrvata nakon Drugoga vatikanskog koncila, kako su se u njoj dogodile strukturne promjene koje su pokrenute u cijeloj Crkvi nakon Koncila. Vidjeli smo da je Drugi vatikanski sabor pokrenuo duboke promjene u liturgijskim propisima rimskog obreda: Odobrena su prevođenja liturgijskih tekstova na narodne jezike kako bi se omogućilo veće sudjelovanje svih vjernika u bogoslužju i kako bi sakramenti bili razumljiviji velikoj većini laika. Predviđene su i revizije kanonskog prava, novi katekizam, nove molitve/pjesme, novi liturgijski

¹⁸ Usp. IKA. (n.d.) Umro je istaknuti hrvatski teolog, isusovac o. Ivan Fuček. Dostupno na: <https://ika.hkm.hr/novosti/umro-je-istaknuti-hrvatski-teolog-isusovac-o-ivan-fucek/> (Pristupljeno: 12.11.2024).

¹⁹ Drago Šimundža, *Už desetnu obljetnicu "Glasa koncila"*, *Crkva u svijetu*, 1972, str. 373-375

²⁰ Usp. Dekret o sredstvima javnog saobraćanja. *Drugi vatikanski koncil. Dokumenti*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1972, str.41-50.

kalendar, novi postupci kanonizacije, novi obredi ređenja i krštenja, novi postupci egzorcizma, promijene s obzirom na oproste itd. Iako II vatikanski sabor nije *zabtijevao* nego je dopustio neke promjene (primjerice, narodni jezik u liturgiji, pričest na ruku), smatra se da im je dao snažne poticaje pa je u praksi došlo i do širokog prihvaćanja te promjene. Ima istine u tvrdnji tradicionalista da se promijenila cjelokupna orijentacija Crkve. Promjene doista ne revidiraju dogme, no ipak, u nekih ostavljaju dojam da se Crkva duboko promijenila. Prema mišljenju konzervativnih tradicionalista pošla je u pogrešnom smjeru i sam Koncil bio je nepotreban, a prema nekima bio je pogreška, pogrešan korak u životu Crkve. Da bismo dobili bolju sliku koliko se promjeno dogodilo koncilskim odlukama i naknadnim uputama provedbe, mi smo naveli smo samo neke, nabrojene od jednog kritičara, očito naklonjenog konzervativnim tradicionalistima.²¹

Nastojali smo pokazati koliko je Drugi vatikanski sabor, održan u Vatikanu od 1962.-1965., bio vrlo važan događaj za cijelu Katoličku Crkvu. Iako je od svršetka Koncila prošlo više od pola stoljeća, premali je vremenski odmak da bi se o njemu i posljedicama njegovih odluka donosilo neke koliko-toliko sigurne ili konačne, dovoljno utemeljene zaključke.²² Ipak, sa sigurnošću se već može tvrditi da je to bio najvažniji opći koncil koji je održan u moderno doba, dakle, nakon Tridentskog sabora (1545.- 1563.) i nakon Prvoga vatikanskog sabora (1869. – 1870.), a da su moguće i neke bar djelomične za sadašnje vrijeme važne prosudbe. Znamo razloge njegova sazivanja, koji je poglaviti cilj imao pred očima papa Ivan XXIII. kad ga je odlučio sazvati, a donekle i koje je učinke proizveo u crkvenom životu, ovdje konkretno, kako se sve to odrazilo u životu Katoličke Crkve u Hrvata, a ti razlozi sazivanja kao i poglaviti ciljevi danas su doista aktualni. Stoga je i za Katoličku Crkvu prve polovine 21. stoljeća od velike važnosti kako se Koncil komunicira i smjernice koje je zacrtao – provode, formalno i stvarno, nutarnje.

Kao općenito u Crkvi, komunikacija unutar pastoralne teologije i prakse u Katoličkoj Crkvi u Hrvata, nakon Drugoga vatikanskog koncila do danas je doživjela velike promjene, sukladno općim političkim, društvenim i tehnološkim promjenama u svjetskim razmjerima. Drugi vatikanski koncil bio je prekretnica i u pogledu oblika komuniciranja. Naglasak je stavljen na otvorenost, dijalog i modernizaciju, u svrhu razumijevanja kršćanske poruke sa strane vjernika i sa strane svijeta. Pod pojmom komunikacija ovdje razumijevamo sustavno odašiljanje i primanje kulturnih, pobje socioreligijskih informacija ili poruka, komuniciranje na kakvo nailazimo u Bibliji Staroga i Novoga Zavjeta. U sociološkom polju i takvo komuniciranje religijskih sadržaja važan je pojam

²¹ A. Scelzo, *Dal Concilio al web. La comunicazione vaticana e la svolta della riforma. [From the Council to the Web. Vatican communication and the turning point of the reform]*, Vatican City, Libreria Editrice Vaticana, 2023.

²² Usp. Rusconi, *Storia del cristianesimo e delle Chiese*, hrv. prijevod: *Povijest kršćanstva i kršćanskih Crkava*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2021. str. 7.

jer je religija u svim civilizacijama sastavni dio kulturnog fenomena, a vjernici su istodobno članovi civilnog društva i članovi svojih vjerskih zajednica.

Drugi vatikanski koncil htio je u prvom redu pokrenuti duboke promjene prvenstveno u nutarnjem životu Crkve, u mentalitetu klerika i laika, u crkvenim strukturama, a zatim u odnosima sa svijetom: s Državom i s drugim kršćanskim Crkvama. Sazivajući Koncil, papa Ivan XXIII. to je podveo pod pojam ‘posadašnjenje’ poruke spasenja, crkvenog nauka, *otvaranje* svijetu prericanjem nauka jezikom koji ljudi razumiju. Otvaranje prozora i vrata vjetru Duha koji osvježava i obnavlja život. Da se dobije ‘Novo lice Crkve’ koja je ljudima poželjna.

Literatura

Akvinski, T. Summ. Theol. Th., I, q. 8, art. 1: Oportet quod Deus sit in omnibus rebus, et intime.

Crkva u svijetu. (2012) Papa Ivan XXIII.: Govor pri otvorenju Koncila 11. listopada 1962. Vol. 47, No. 4.

Dekret o sredstvima javnog saobraćanja. Drugi vatikanski koncil. Dokumenti. (1972) Kršćanska sadašnjost, Zagreb, str. 41-50.

Drugi vatikanski koncil. (1972) Dokumenti, 2. izmj. izdanje, Kršćanska sadašnjost, Zagreb.

Drugi vatikanski koncil. (1965) Gaudium et Spes. Dostupno na:

https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_en.html (Pristupljeno: 12.11.2024).

Drugi vatikanski koncil. (1963) Inter Mirifica. Dostupno na:

https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19631204_inter-mirifica_en.html (Pristupljeno: 12.11.2024).

Drugi vatikanski koncil. (2023) Usp. A. Scelzo, Dal Concilio al web. La comunicazione vaticana e la svolta della riforma, Vatican City, Libreria Editrice Vaticana.

Franjo. (2013) Evangelii Gaudium. Dostupno na:

https://www.vatican.va/content/francesco/en/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20131124_evangelii-gaudium.html (Pristupljeno: 12.11.2024).

Franjo. (2018) Gaudete et Exsultate. Dostupno na:

https://www.vatican.va/content/francesco/en/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20180319_gaudete-et-exsultate.html (Pristupljeno: 12.11.2024).

Halík, T. (2023) Popodne kršćanstva., Kršćanska sadašnjost, Zagreb.

IKA. (n.d.) Umro je istaknuti hrvatski teolog, isusovac o. Ivan Fuček. Dostupno na:

<https://ika.hkm.hr/novosti/umro-je-istaknuti-hrvatski-teolog-isusovac-o-ivan-fucek/> (Pristupljeno: 12.11.2024).

Ivan XXIII. (1962) Gaudet Mater Ecclesia - Raduje se majka Crkva, Crkva u svijetu, Vol. 47, No. 4, 2012.

Jedan, H. (1980) Crkveni sabori, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, str. 176.

Konstitucija Sacrosanctum Concilium o svetoj liturgiji, svrha Sabora, br. 1. (1972) Drugi vatikanski koncil, Dokumenti, 2. izmj. izdanje, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, str. 8.

Leo XIII. (1891) *Rerum Novarum*. Dostupno na: https://www.vatican.va/content/leo-xiii/en/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_15051891_rerum-novarum.html (Pristupljeno: 12.11.2024).

Pius XI. (1937) *Divini Redemptoris*. Dostupno na: https://www.vatican.va/content/pius-xi/en/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19370319_divini-redemptoris.html (Pristupljeno: 12.11.2024).

Pius XII. (1939) *Summi Pontificatus*. Dostupno na: https://www.vatican.va/content/pius-xii/en/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_20101939_summi-pontificatus.html (Pristupljeno: 12.11.2024).

Pius IX. (1864) *Syllabus of Errors*. Dostupno na: <https://www.papalencyclicals.net/pius09/p9syll.htm> (Pristupljeno: 12.11.2024).

Rusconi, S. (2021) *Storia del cristianesimo e delle Chiese*. Hrvatski prijevod: *Povijest kršćanstva i kršćanskih Crkava*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, str. 7.

Scelzo, A. (2023) *Dal Concilio al web. La comunicazione vaticana e la svolta della riforma*. Vatican City, Libreria Editrice Vaticana.

Šimundža, D. (1972) *Uz desetu obljetnicu "Glasa koncila"*, *Crkva u svijetu*, str. 373-375.